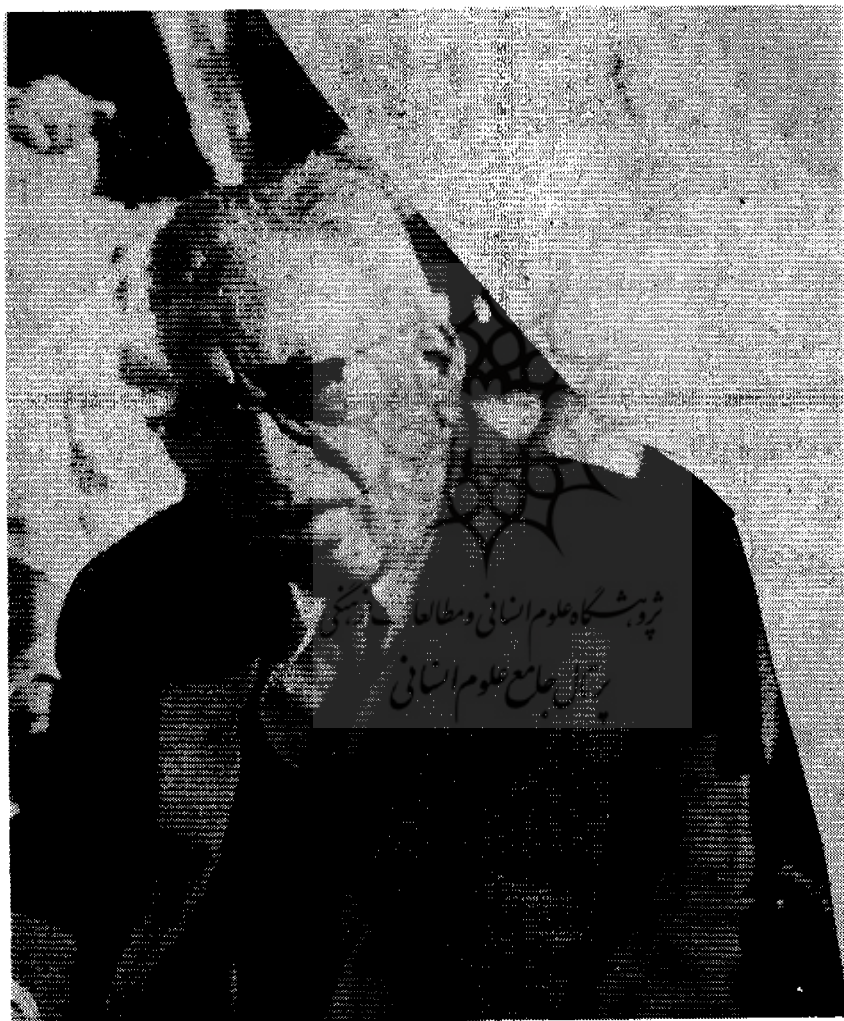

تراجم احوال

(محمد صدر هاشمی)

عبدالله ایوبیان

در زندگی برخورداردهائی هست که خاطرات عزیز و با ارزش بدنبال دارد؛ این خاطره‌ها تلخ یا شیرین هرگز فراموش نمیشود ، بهترین گواه و یا عامل پیوند و مؤثر در امر دوستی و تفاهم میان اشخاص همین خاطرات است و بس .

هنگامیکه از طرف دانشکده ادبیات و علوم اصفهان تأسیس و اداره امور نشریه دانشکده ادبیات اصفهان به اینجانب محول گردید ، بالطبع بافضلا ومحققین ونویسندگان محلی تماس وآمدورفت حاصل گردید ، با اطلاع قبلی درست یکهفته قبل از وفات یافتن مرحوم صدرهاشمی بود که بدیدنشان رفتم ، درکوچه شاهزاده ابراهیم در منزل شخصی بستری بود ، درسالن پذیرائی بیش از نیمساعت منتظر بودم تا مرحوم صدرهاشمی تشریف آوردند ضمن سلام واحوال پرسى هنوز ننشسته بودم معذرت میخواست از اینکه تأخیر کرده ، خیلسی ناراحت بود و منهم از دیدن ایشان متأثر شدم و بفکر افتادم که هرچه زودتر خداحافظی بکنم واستاد راجحال خود بگذارم ولی ایشان با اصرار مانع شدند و ازدیدن من خیلی اظهار خوشوقتی کردند وگفتند :

سهل است که ناراحت نیستم خیلی خوشحالم و این خوشحالی من بدوجهت است : اول دیدن شما و دوم اینکه به همت شما به یکی از آرزوهای کهنسالم رسیده ام ، بیست سال بیشتر است که بفکر انتشار يك مجله تحقیقی وآبرومندی بودم وبابعضی از دوستان نیز در این باره بکرات گفتگو کرده بودیم ، اکنون بانشار نشریه وزین وبارزش دانشکده ادبیات اصفهان که به همت شما وآقایان استادان ودانشمندان ونویسندگان این سامان منتشر میگردد مثل اینکه این بارگران را ازدوش من برداشته اید ومن کاملاً احساس يك موفقیت توأم با لذت وافتنخار میکنم ، واکنون آرزو میکنم که بتوانم مقاله های درخورشان نشریه شما تقدیم کنم واگر خدمات دیگری مربوط به نشریه از دستم برآید باکمال افتخار انجام دهم . .

هفته از این ملاقات گذشت وخبر مرگ شادروان استاد صدرهاشمی را شنیدم ، تجدید خاطرات يك برخورد ساده وعمیق بايك شخصیت بزرگ ونقل شدن باین مصیبت شوم واجتباب ناپذیر منهم بیاد دوستم میافتم که میگفت : «کاش ترانندیده ونشناخته بودم» .

تصادف شکفت انگیز که این بنده حقیر باشادروان استاد هایك عجمیان نیز هم چنین برخورد ساده وپرتأثیری پیش آمد واین دو برخورد وباملاقات برانگیزنده حقیر درنگارش «یادنامه دو استاد» بود

پس انسانیت وتجلیل وبزرگداشت شادروان محمدصدرهاشمی استاد فقید دانشکده ادبیات اصفهان در اینجا بطور خلاصه بذکر شرح حال ومعرفی آثار ارجمند و جاویدان ایشان میپردازد :

استاد فقید محمد صدرهاشمی فرزند آقا سید مهدی در سال ۱۲۸۴ هجری شمسی در شهر اصفهان در يك خانواده محترم ومعروف چشم بجهان گشود . کودکی باهوش وبازی دوست بود ، در او ان کودکی در منزل پدرش پیش دو استاد سرخانه ای ، آقاشیخ محمد وحاج آخوند زفره ای آغاز به تحصیلات ابتدائی کرده ودر حدود یکسال بعد پیش جد مادریش آقای شیخ محمد بیدآبادی بفرارگرفتن صرف ونحو عربی پرداخت و سپس بمدرسه صدر اصفهان رفت ودر آنجا حجره ای گرفت وشبانه روزی در آن حجره زندگی میکرد ، در مدرسه صدر از

۱ - نك : یادنامه دو استاد از انتشارات اداره نشریه دانشکده ادبیات اصفهان بهار ۱۳۴۴ بهمت ویاری جناب آقای دکتر عباس فاروقی ونکارنده .

محضر آقای حاج سید علی نجف آبادی و سایر علما که در آنجا تدریس میفرمودند استفاده میکرد و به تحصیل علم فقه و اصول مشغول بود و در ضمن پیش استاد ارجمند آقای شیخ محمد خراسانی فلسفه و حکمت میخواند و مدتی نیز در محضر آقای حاج آقا رحیم ارباب به کسب فیض و تحصیل پرداخت ، با تغییر لباس ۹ بمدرسه صارمیه رفته و دوره اول آنجا را به پایان رسانیده و در مدرسه آنجا و دبیرستان گل بهار اصفهان مشغول تدریس شد .

آقای ضیاء الدین جناب . ۱۳۴۱

برای اطلاع از شرح حال و زندگی مرحوم حاج میرزا علی قزلباشی
 (مدیر روزنامه الحباب و مولف تاریخ الاصفهانی) بهترین فرد
 لایق ستایش داده شده است ، لذا امر به ضمیمه لیوان ضمیمه
 فرستاده شد متن آنکه بقول ز منت فرموده و از راه ضمیمه
 معارف که همیشه در آب سرکار است شرح حال از ایشان برای
 نگارنده مرقوم نموده و با بدین ضمیمه ارسال فرمایند .
 از این معارف پروری نمایی اندازه شده خواهد گردید .
 توضیح آنکه شرح حال مرحوم جناب در کتاب تاریخ فرایند و
 ایران با هم تا درج خواهد شد . محمد صدر هاشمی

دانش نه رتبه از جناب آقا و چه بنامه فرستاد
 همه بر طبق تاریخ و حقیقت خلاصه می باشد
 پس از تقدیم عرض ارادت مصرح میسر گردید
 با تشکر و ارادتها و تمنای صحت و سعادت و عطف عکس
 از کتب عصر سبقتی که در زیر ان صبه از
 با تصحیح بدین ترتیب و شرح آن عمل معاند صبه از
 لغتیم را در راه اهدا حضور زلف لایق به تار
 وقت نوشته به نام ابر بر ج ان فرمایند
 نیز به این ترتیب - ارادتمند : محمد صدر هاشمی

نمونه‌های از خط و نسخه کارش در دوران محمد صدر هاشمی
 ۱۰۵

آخرین نامه صدر هاشمی که به مدبر مجله وحید نوشته و چندی پس از تحریر وفات یافته است

ضمن تدریس مشغول فرا گرفتن زبان فرانسه شده و موفق باخذ دیپلم گردید. در سال ۱۳۱ هـ ش برای دیدن دوره عالی دانشگاه عازم تهران شد و در دانشسرای عالی در رشته زبان خارجه (فرانسه) و در دانشکده معقول و منقول رشته ادبیات را به پایان رسانید به قسمیکه در سال ۱۳۱۶ و ۱۳۱۷ از هر دو دانشکده فارغ التحصیل شدو با امتیاز شاگرد اول بودن در هر دو دانشکده موفق بدیافت جایزه از وزیر فرهنگ وقت شد و از آن تاریخ رسماً وارد خدمت وزارت فرهنگ شده و با سمت ریاست دبیرستان عازم زنجان شد . پس از یک سال خدمت در آن شهرستان یک سال دیگر نیز در شهرستان ملایر خدمت کرد و در سال تحصیلی ۱۳۱۸-۱۹ موفق بدیافت جایزه درجه اول علمی از طرف مقام وزارت فرهنگ و صنایع مستظرفه شد

۱ - قبلاً صدر هاشمی لباس طلاب علوم دینی را به داشته‌اند.

واژه‌مان تاریخ به زادگاهش برگشت و تا پایان عمر در شهر اصفهان مشاغل مختلف دبیری و ریاست فرهنگ دبیرستانها را بعهده داشت بموجب ابلاغ ۴۱۳۶-۱۷/۱۱/۳۸ دانشگاه اصفهان با حفظ سمت دبیری دبیرستانهای اصفهان به تعلیم سخن‌سنجی و سبک‌شناسی دانشکده ادبیات اصفهان منصوب شد و باسعه صدری که ایشان را بود با کمال علاقه و دلگرمی در دانشکده به تدریس مشغول بود، مرحوم صدر هاشمی در رفتن بکلاس درس سر وقت و اینکه بدان شعویان چیزی یاد بدهد و هم‌چنین در نمره دادن خیلی دقیق و سخت‌گیر بود، ضمن مباحث درس گاهی با نقل لطایف و نکات شیرین بر لطف کلاس درسش میافزود. با وصف اینکه از طرف اطباء دستور منع تدریس و مطالعه داشت معذالك تا آخرین روزهای زندگی تا نبروداشت مطالعه کرد، درس داد و چیز نوشت و جامعه دانشجویان و مستعدین و محققین در دانشکده، محافل دوستانه و علمی و منزل شخص استاد از محضر پرفیض و معلوما تشان برخوردار بودند، استاد در تاریخ دوساعت بعد از نیمه شب ۳۰/۱۱/۴۴ در منزل شخصی واقع در کوچه شاهزاده ابراهیم اصفهان بدرود حیات گفت و در گورستان خانوادگی مشهور به صدرالملما واقع در تخت پولاد مدفون گردید. ۱

استاد ضمن انجام وظیفه و کارهای رسمی هیچوقت از مطالعه و کار تحقیقی و علمی و نوشتن مقالات و رسالات با ارزش و علمی باز نایستاد و آثار بسیار ارجمند و مهمی بشرح زیر از خود بیادگار گذاشت:

۱- تاریخ جراید و مجلات ایران ۴: در چهار جلد بقطع وزیری (ج ۱ در ۳۵۱ ص و ج ۲ در ۳۳۹ ص و ج ۳ در ۱۸۹ ص و ج ۴ در ۳۴ ص) که جلد اول در آذرماه ۱۳۲۷ و جلد چهارم بالاخره در مردادماه سال ۱۳۳۲ هجری شمسی در شهر اصفهان منتشر گردید. شادروان صدر هاشمی بیش از بیست سال از عمر گرانمایه‌اش را وقف نگارش این اثر گرانبها نمود و بقول استاد اقبال آشتیانی داین کتاب در نوع خود از بهترین تألیفات عصر ماست... ۳

۲- شعر و شاعری در عصر صفوی: این کتاب مشتمل بر اوضاع و احوال مردم عصر صفوی و طرز شعر در این دوره برای نخستین بار در روزنامه نقش جهان منتشر شده، بعد

۱- در نوشتن شرح حال شادروان محمد صدر هاشمی از منابع و نقل قول آقایی که اشاره خواهم کرد بقرار زیر:

الف- آقای مهندس علی صدر هاشمی که بعد از استاد فقید برادر ارشدند که فعلا مقیم تهران هستند طی مکاتبات و ملاقاتها.

ب- آقای استاد علی اکبر ابرقوئی از دوستان بسیار نزدیک استاد فقید.

ج- آقای ناصر مطیعی کتابدار دانشکده ادبیات از دوستان بسیار نزدیک استاد فقید.

۲- بقول ایرج افشار چنانکه نام تاریخ جراید و مجلات فارسی گذاشته میشد مناسبتر بود.

۳- آقایان مرتضی مدرسی چهاردهی و ناصر مطیعی نیز این اثر بسیار مهم و برجسته

را مورد بررسی و نقد علمی قرار داده‌اند.

بمعنوان پنجمین نشریه روزنامه نقش جهان چاپ و منتشر گردید چاپ سوم بقطع وزیری و کاغذکاهی در اصفهان ۱۳۴۱ هجری شمسی ۶۷ ص.

۳- **عشاق قندهار** : داستانیست که کنت گوپینو آن را برشته تحریر در آورده و شادروان محمد صدرهاشمی آن را بفارسی ترجمه کرده اند و با مقدمه ای از طرف ناشر (نامه نقش جهان) تجدید چاپ شد. کاغذکاهی سربی خشتی اصفهان ۱۳۲۴ چ ۲ ص ۷۲

۴- **جادوگر مشهور** : این کتاب نیز از آثار کنت گوپینو است که بوسیله ایشان ترجمه و منتشر شده است.

۵- **تاریخ کر بلا و هائر حسین** : تألیف دکتر عبدالجواد کلیددار که بوسیله صدرهاشمی ترجمه و با مقدمه مترجم در اصفهان در چاپخانه حمل المثنی بقطع وزیری در سال ۱۳۳۷ منتشر گردید ۲۰۸ ص ق ۸۵

۶- **تاریخ تمدن اسلام و عرب** : تألیف جرجی زیدان ترجمه محمدصدرهاشمی ۹

۷- **قصص الخاقانی** : تاریخ صفویه است با اهتمام محمد صدرهاشمی تهران چاپ سربی ۱

۸- **تذکره الانساب** : (خاندان مجلسی) تألیف حیدرعلی باهتمام محمدصدرهاشمی تهران سربی رقمی ۲

۹- **روزنامه چهل ستون** : که صاحب امتیازی و مدیریت آن بعهده محمدصدرهاشمی بود با قطع وزیری بزرگ بطور هفتگی بمدت پنج سال متوالی بدون تعطیلی در ۱۹ شماره منتشر شد از سال ۱۳۳۱ تا سال ۱۳۳۵. یکی از روزنامه های بسیار مفید و مثبت اصفهان بود علاوه از جنبه خبری و بحث و انتقاد جریان روز یک سلسله مقالات تحقیقی و تاریخی که در آن چاپ شده بسیار حائز اهمیت است.

۱۰- **یادداشت های علمی ، تاریخی و تحقیقی محمد صدرهاشمی** : یادداشت های چاپ نشده شادروان صدرهاشمی بقول دوست عزیزم آقای ناصر مطیعی بالغ بر چند هزار برگ میباشد - و شاید استاد تألیفات دیگری هم دارند که فعلا مدرفی نشده باشد از دوستان و اشخاص محقق و بااطلاع خواهش میشود در صورتی که اطلاعات بیشتری درباره صدر و آثار گرانبهای ایشان دارند و در رفع نقص و تکمیل این وجیزه گامی بردارند حق و منتهی برگردن حقیر خواهند داشت.

کتابخانه خصوصی محمدصدرهاشمی که کتب آن بالغ بر ۲۱۷۴ جلد کتب نفیس و ۵۳ نسخه خطی است توسط برادران و الامقام و دانش دوست استاد فقید : آقایان مهندس علی صدرهاشمی، مهندس حسن صدرهاشمی و دکتر حسین صدرهاشمی با کمال کرامت و جوانمردی بدانشکده ادبیات اصفهان اهداء شده است ، کتابهای مرحوم استاد صدرهاشمی همانگونه که برذخائر نفیسه دانشکده ادبیات اصفهان افزوده، مورد استفاده دانشجویان و محققین نیز واقع می گردد و نام نامی محمدصدرهاشمی را جاویدان میسازد .